

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Тема: **Напрями вирішення економічних проблем бізнесу
та підприємництва в сучасних умовах**

*Спеціальність 051 «Економіка»,
освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»*

Завідувач кафедри: _____ / О.І. Карінцева /

Керівник роботи: _____ / Ю.О. Мазін /

Виконавець: _____ / О.І. Долгошеєва /
П.І.Б.

Група: _____
Е.м-01
шифр

Суми 2021

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування
_____ **О.І. Карінцева**
« ___ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
до кваліфікаційної роботи магістра

Студента(ки) групи Е.м.-01, 2 курсу _____ ННІ БіЕМ _____
(найменування інституту)

Спеціальності 051 «Економіка»

Освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»

Долгошеєва Ольга Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема індивідуальної роботи: "Напрями вирішення економічних проблем бізнесу та підприємництва в сучасних умовах"

Затверджую наказом по СумДУ № _____ від « ___ » _____ 20__ р.

Термін здачі студентом закінченої роботи: « ___ » _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: _____

підручники, навчальні посібники, монографії, періодична література, статистичні довідники, нормативно-правові акти, фінансово-господарська звітність

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають розробленню)

1. Аналіз поточної ситуації розвитку підприємництва в Україні.

2. Значення малого та середнього бізнесу в економічному розвитку та діагностика його стану.

3. Шляхи вирішення економічних проблем та пропозиції щодо шляхів покращення розвитку малого та середнього бізнесу.

Перелік ілюстрацій:

1. Мета, Об'єкт, Предмет та цілі дослідження. 2. Актуальність дослідження. 3. Моделі підприємництва. 4. Основи недоліки у розвитку малого бізнесу. 5. Напрями державної підтримки малого бізнесу. 6. Аналіз реалізації стратегії розвитку МСП України. 7. Відносні темпи зростання кількості малих підприємств, у тому числі мікропідприємств в Україні за 2010–2020 рр., %. 8. Відносні темпи зростання кількості фізичних осіб-підприємців, суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010–2020 рр., % . 9. Глобальний індекс інновацій. 10. Сильні та слабкі сторони України згідно ГП 2021. 11. Взаємозв'язок між рівнями доходів та результатами інноваційної діяльності. 12. Взаємозв'язок між вкладеннями інновацій та результатами інновацій. 13. Головні пілари ГП. 14. Актуальність розвитку малого бізнесу в Україні. 15. Рекомендації та шляхи подолання проблем малого та середнього бізнесу в Україні. 16. Основні завдання задля покращення економіки Української держави і суспільства. 17. Висновок.

Дата видачі завдання: « _____ » _____ 20__ р.

Керівник кваліфікаційної роботи магістра доц. Ю.О. Мазін
(вч. звання, П.І.Б.)

Завдання прийняв(ла) до виконання: « __ » _____ 20__ р. _____
підпис студента(ки)

Примітки:

1. Це завдання підшивається до пояснювальної записки кваліфікаційної роботи магістра.
2. Крім завдання, студент має отримати від керівника календарний графік роботи над кваліфікаційною роботою магістра на період проектування із зазначенням строків виконання окремих етапів.

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу на тему: "Напрями вирішення економічних проблем бізнесу та підприємництва в сучасних умовах"

Кваліфікаційна робота містить 43 сторінки тексту, 3 розділи, 6 рисунків, 2 таблиці, список використаних джерел нараховує 36 найменувань, 1 додаток.

Об'єктом дослідження виступає напрями вирішення економічних проблем.

Предметом дослідження є пошук шляхів вирішення проблем розвитку МСП.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі проблем підприємництва та бізнесу в Україні в сучасних умовах, пошук рішення їх подолання.

Завданнями роботи є:

- ✓ дослідити моделі підприємництва;
- ✓ виявити проблеми розвитку підприємництва в Україні;
- ✓ Проаналізувати реалізацію стратегії розвитку МСП в Україні;
- ✓ Визначити роль малого бізнесу в економічному розвитку країни;
- ✓ Продіагностувати стан та динаміку розвитку вітчизняного МСП;
- ✓ Дослідити актуальність розвитку МСП в Україні;
- ✓ Сформулювати рекомендації та визначити шляхи подолання проблем.

У першому розділі роботи «Аналіз поточної ситуації розвитку підприємництва в Україні.» проводиться науковий огляд моделей підприємництва, аналізуються проблеми розвитку МСП в Україні та стратегії їх розвитку.

У другому розділі роботи «Значення малого та середнього бізнесу в економічному розвитку та діагностика його стану» визначена роль малого бізнесу в економічному розвитку країни, продіагностовано стан та динаміку вітчизняного малого бізнесу, та проаналізовано стан інноваційного розвитку українського МСП.

У третьому розділі роботи «Шляхи вирішення економічних проблем та пропозиції щодо шляхів покращення розвитку малого та середнього бізнесу» наводяться докази актуальності розвитку малого бізнесу в Україні та рекомендації щодо подолання проблема розвитку МСП в Україні.

За результатами дослідження сформульовані *висновки* щодо поточного стану розвитку МСП в Україні, запропоновані організаційні заходи для сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, надані основні напрями за якими має працювати держава задля вирішення виявлених проблем,

Основний науковий результат (наукова новизна) кваліфікаційної роботи полягає у пошуку шляхів сприяння розвитку МСП в Україні та розробці напрямків щодо подолання проблем їх розвитку.

Ключові слова: малий та середній бізнес, МСП, розвиток МСП, проблеми, актуальність.

SUMMARY

Dolhosheieva O. I. Directions for solving economic problems of business and entrepreneurship in modern conditions. - Master's Degree. Sumy State University, Sumy, 2021

The relevance of the topic of the work lies in the fact that economic problems and the search for ways to overcome them remain one of the most important problems of our time and are the subject of scientific interest and discussions of both domestic and foreign scientists for many years, which indicates its relevance.

The relevance of small business development in Ukraine is evidenced not only by the need to increase the level of GDP created by national small businesses, but also by Ukraine's low position in international rankings:

- 54th place (for 2021) in the world competitiveness rating; one of the last places in Europe and occupies 129th position out of 162 in the ranking of economic freedom;
- 165th place, having risen from 181st position in the ranking of the tax burden;
- 117th place out of 180 in the corruption perception rating; 44th position out of 203 in the globalization ranking;
- 49th position out of 129 in the global ranking of innovations; and 64th out of 190 in the ranking of doing business.

A study of the development of domestic small business in dynamics over the past 10 years, based on official statistical information, proved the presence of negative trends, namely: a decrease in the number of small enterprises and microenterprises, a decrease in the number of individual entrepreneurs-SMEs, distortion of the structure of SMEs by type of economic activity and the volume of products sold, a decrease in the number of employed and hired workers in SMEs, an increase in the share of expenses of the BSC in the total expenses of economic entities. , the overall negative balance of the financial result of SMEs, etc.

Studies of the development of small business on the basis of statistical information, analysis of the financial and property status of SMEs, selective author's studies and observations made it possible to determine the characteristics of national small business:

- the tendency to intensify the restructuring of the economy, the function of diversification and adaptation of production;
- low efficiency of economic activity, the growth of which can be achieved through specialization;
- mobility, quick response to changes in the market situation;
- special attitude to the labor process; ability and desire for innovation; availability of the necessary organizational skills;
- social orientation.

The main tasks for improving business and entrepreneurship environment in Ukraine must be:

- creation of new industrial sectors based on the formation of a powerful innovation and scientific and technical potential capable of producing high-tech, competitive and environmentally friendly products, as well as their protectionist protection; reanimation of some spheres of domestic mechanical engineering (car building, shipbuilding, aviation of agricultural engineering), space industry;
- development of digital and IT technologies. Today, IT infrastructure and digital literacy are no longer a competitive advantage, but become a requirement of the time. The digital revolution and the formation of stable and closely interconnected global industrial and commercial ties create opportunities for aligning the competition of small and medium-sized enterprises with large companies;
- further improvement of the quality of the business climate, since the ability of domestic producers to maintain their positions in international markets, to diversify exports in commodity and geographic dimensions is determined by the quality of the national business climate;

- maintaining the growth rates of agro-industrial production, but with a shift in emphasis on the production of raw materials for the production of environmentally friendly, organic food products, dietary supplements and other products with high added value;
- creation of favorable conditions for the return to Ukraine of "brains" who had previously emigrated abroad. Their knowledge and experience will become a powerful lever for the development of entrepreneurship.

Key words: small and medium business, SMEs, SME development, problems, relevance.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
1. АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.	11
1.1 Науковий огляд моделей підприємництва.....	11
1.2 Проблеми розвитку підприємництва та бізнесу в Україні	13
1.3 Аналіз реалізації стратегії розвитку МСП України	18
2. ЗНАЧЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТА ДІАГНОСТИКА ЙОГО СТАНУ ...	22
2.1 Роль малого бізнесу в економічному розвитку	22
2.2 Діагностика стану та динаміки вітчизняного малого бізнесу	24
2.3 Аналіз стану інноваційного розвитку українського бізнесу та підприємництва за допомогою індексу інноваційного розвитку (GII)	31
3. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ШЛЯХІВ ПОКРАЩЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	39
3.1 Актуальність розвитку малого бізнесу в Україні.....	39
3.2 Рекомендації та шляхи подолання проблем малого та середнього бізнесу в Україні	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Розвиток підприємництва необхідне формування стабільної, конкурентоспроможної економіки держави, тому його не можна ігнорувати. Вирішуючи проблеми підприємництва, держава автоматично вирішує багато проблем держави загалом.

В Україні мале підприємництво лише набирає обертів. У цьому контексті й елементи інфраструктури його підтримки теж є на шляху становлення. У процесі формування інфраструктури підтримки малого підприємництва беруть участь об'єднання підприємців, міжнародні та фінансові організації тощо. Але головним суб'єктом сприяння становленню та розвитку елементів інфраструктури виступає держава. Цей процес триває неоднозначно, з певними проблемами як суб'єктивного, і об'єктивного характеру.

Актуальність теми роботи полягає в тому, що економічні проблеми розвитку бізнесу та підприємництва та пошук шляхів для їх подолання залишаються однією з найважливіших проблем сучасності і є предметом наукового інтересу та дискусій як вітчизняних так і зарубіжних науковців протягом багатьох років, що свідчить про її актуальність.

Мета дослідження: аналіз проблем підприємництва та бізнесу в Україні в сучасних умовах, пошук рішення їх подолання. Об'єкт дослідження: є напрями вирішення економічних проблем. Предмет дослідження: пошук шляхів вирішення проблем розвитку МСП.

Цілі дослідження: 1. дослідити моделі підприємництва; 2. виявити проблеми розвитку підприємництва в Україні; 3. Проаналізувати реалізацію стратегії розвитку МСП в Україні; 4. Визначити роль малого бізнесу в економічному розвитку країни; 5. Продіагностувати стан та динаміку розвитку вітчизняного МСП; 6. Дослідити актуальність розвитку МСП в Україні; 7 . Сформулювати рекомендації та визначити шляхи подолання проблем.

Методи дослідження: системний аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз та узагальнення.

1. АНАЛІЗ ПОТОЧНОЇ СИТУАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

1.1 Науковий огляд моделей підприємництва.

Наукова думка розрізняє дві основні моделі підприємництва: класичну та інноваційну. Класична модель орієнтована на найбільш ефективне використання всіх видів ресурсів суб'єкта господарювання. Модель передбачає оцінку наявних ресурсів, вивчення можливостей досягнення мети, практичну реалізацію можливостей, які можуть забезпечити максимальний економічний ефект від використання ресурсів [29].

Інноваційна модель орієнтована на активне використання новітніх управлінських, технічних, технологічних і соціально-економічних рішень і передбачає постановку цілей, вивчення стану навколишнього середовища та пошук додаткових можливостей. , порівняльна оцінка наявних ресурсів та виявлених можливостей, пошук зовнішніх джерел ресурсів, аналіз конкурентного середовища, реалізація завдання відповідно до альтернативного варіанту, за яким слідує найбільший позитивний економічний ефект.

Ahsan [32], даючи порівняльну характеристику класичної та інноваційної моделей підприємництва, в якості основних критеріїв порівняння використовує такі: мета ділової діяльності, засоби досягнення мети, варіативність дій, ставлення до ризику, реакція на зміни в економічне середовище, система стимулювання.

На основі методології IDEF0 Kimmitt & Munoz розробили функціональну модель активації бізнесу, яка ілюструє структуру бізнес-процесів, їх взаємозв'язки, передбачає оцінку оптимальної організації взаємодії між різними бізнес-процесами та всередині кожного з них. Запропонована модель враховує вплив зовнішніх факторів, злагоджено

взаємодію органів державної влади, підтримку та просування бізнесу в контексті функції мотивації.

У світлі динамічних змін навколишнього середовища, сучасних викликів та останніх тенденцій розвитку національної економіки об'єктивно вважається необхідним оцифрувати останнє, розвивати цифрову інфраструктуру, стимулювати внутрішній ринок виробництва, використання та споживання цифрових технологій [33].

Цифровізація як ефективний механізм економічного зростання дозволить реалізувати прискорений сценарій цифрового розвитку суспільства при знятті існуючих бар'єрів, мотивації бізнесу, реалізації державних проектів цифрових трансформацій, створенні та розвитку цифрової інфраструктури, розвитку цифрового підприємництва та розширення цифрових компетенцій.

Поглиблене вивчення основних моделей економічного розвитку доводить необхідність вивчення моделей регіонального розвитку, їх типізація еволюції та особливості. Слід зазначити, що деякі вчені розуміють моделі регіонального розвитку як «крайнові» моделі економічного розвитку [34].

Нині більшість наукових праць зосереджена на вивченні закономірностей у процесі моделювання організаційного розвитку суб'єктів господарювання, зокрема, особливостей альтернативних моделей організаційного розвитку, можливості їх адаптації до потреб ринку та практичного застосування. Оскільки організаційний розвиток є одним із способів здійснення організаційних змін, автор вважає за доцільне розглянути моделі організаційних змін більш детально.

Високо оцінюючи теоретико-методологічний та науково-практичний внесок вищезазначених науковців у підтримку розвитку бізнесу (у тому числі малого бізнесу), слід зазначити, що низка проблемних аспектів потребує подальшого вивчення. Хоча багато наукових робіт зосереджені на обліку та аналізі фінансових результатів, податковому регулюванні, фінансовому механізмі розвитку малого підприємництва тощо, постійні зміни сили, а іноді й характеру впливу різних факторів на діяльність малого бізнесу визначають

доцільність подальшого вивчення цих питань. Рівень обґрунтованості прогнозів розвитку малого бізнесу в різних сценаріях ринкової ситуації також залишається незадовільним, недостатньо уваги приділяється підвищенню ефективності малого бізнесу, забезпеченню його інноваційного характеру, швидкої адаптації до змін, мінімізації втрат від ринкових загроз тощо.

1.2 Проблеми розвитку підприємництва та бізнесу в Україні

Пройдений Україною шлях реформування економіки показав, що існує цілий комплекс проблем, ефективно вирішити які поки що не вдалося.

Одна з них – розвиток малого бізнесу, розширення підприємницької ініціативи населення. Хоча певні зрушення у цьому напрямі відбулися, Україна загалом істотно відстає від розвинених країн світу за темпами розвитку малого бізнесу. Водночас слід зазначити, що основу економіки у всіх країнах світу поряд із корпоративним бізнесом багато в чому визначає малий бізнес, що є важливим чинником розвитку ринкової економіки.

Прискорення темпів розвитку малого та середнього бізнесу сприяє підвищенню питомої ваги у структурі галузей таких сфер, як надання різних послуг, оптова та роздрібна торгівля, громадське харчування та ін. В Україні малий бізнес ще став чинником економічного розвитку.

Значні досягнення зарубіжних країн у сфері малого бізнесу пояснюються продуманими та конкретними заходами держави щодо підтримки цього бізнесу (застосування пільг з оподаткування, створення відповідної інфраструктури, розвиток підприємницької діяльності, ефективна законодавча база). [11]

Останнім часом великі компанії розвивають партнерські відносини з малими підприємствами. У зарубіжній практиці поширене створення структурі великих компаній дочірніх, зазвичай невеликих фірм, які займаються розробкою нових товарів, і навіть беруть функції

експериментальної апробації нових технологій чи інших нових розробок і доведення їх рівня промислового використання. Таким чином, великі корпорації знижують ризики під час впровадження ноухау, переносючи їх у малі підприємства[37,38,40,41,42,43,46,50].

Характерною рисою малого бізнесу за кордоном є поява щорічно на ринку великої кількості малих фірм та високий рівень їх догляду з нього внаслідок неконкурентоспроможності.

Слід зазначити, що зараз у малому бізнесі за кордоном зайнято від 50 до 80% працюючих, виробляється більше половини ВВП. Отже, малий бізнес, крім економічної, виконує й важливу соціальну функцію шляхом створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення.[4]

1. Для підприємств, які виробляють та переробляють сільгосппродукцію, податок не сплачується у перші 2 роки роботи. У третій та четвертий роки підприємства платять відповідно 25 та 50% від встановленої ставки податку на прибуток.
2. При визначенні оподаткованого доходу МП із прибутку виключається та частина, яка йде на будівництво, реконструкцію та оновлення основних фондів, освоєння нової техніки та технологій.
3. МП можуть отримати пільги з податку на дохід в окремих випадках (використання частини прибутку на внески до благодійних фондів, залучення на роботу інвалідів), а також з ПДВ.

Недоліками у розвитку малого підприємництва є невелика їх кількість у виробничих галузях економіки, а також нерівномірний їхній розвиток у регіонах країни. (Таблиця А.1)

Державна підтримка малого бізнесу має йти за такими напрямками:

1. Удосконалення податкової системи.
2. Стабілізація чинного законодавства.
3. Розвиток мікрокредитування для суб'єктів підприємництва.

4. Скорочення кількості перевірок та контролю за діяльністю підприємств бізнесу. В цьому разі очікується поліпшення ситуації щодо розвитку малого бізнесу.

5. Створення розвиненої підприємницької інфраструктури (консалтингові фірми, кредитні спілки, центри підвищення кваліфікації підприємців).

Недоліки у розвитку малого бізнесу:

1. Не змінюється галузева структура малого бізнесу (зменшується частка виробничої діяльності).

2. Нерівномірним залишається розвиток МП у регіональному розрізі.

3. Зовнішнє середовище залишається загалом несприятливою у розвиток МП.

Мікрокредити на розвиток бізнесу, що надаються ЄБРР та німецько-українським фондам, очікуються у розмірі 1 млн дол. та 400 млн євро, а число кредитів складе 135 тис. та 107 тис. відповідних.

Але зараз ведуться переговори між Україною та Польщею щодо створення фонду, що надає гарантії комерційним банкам при видачі кредитів підприємцям. Для створення цього фонду необхідно близько 1 млн. євро.

На думку самих бізнесменів, серед факторів, що ускладнюють розвиток підприємництва, відзначені такі:

1. Складна процедура входження у бізнес. Зазвичай цей процес затягується на 4 місяці та потребує витрат у сумі понад 2,5 тис. грн.
2. Політична нестабільність у країні.
3. Проблеми, пов'язані з корупцією та регуляторними процедурами.
4. Тільки кожен п'ятий підприємець наголосив, що він не приховує своєї виручки. Законодавство у сфері оподаткування залишається дуже не стабільним, лише протягом 2021 року було внесено 38 змін до законодавчої бази.
5. Понад 64% респондентів відзначили складність процедур дозвільного характеру. Кожне нове підприємство в середньому має отримати три дозволи, що вимагає 26 робочих днів одів у сумі 175 грн.

б. Відзначалася велика кількість перевірок підприємств з боку контролюючих та фіскальних органів.

У середньому, кожне мале підприємство перевіряється протягом року до 9 разів, часто на них накладаються штрафи за результатами перевірок. Адміністрація малого бізнесу відволікає на ці цілі згори 90 тис. чол. В результаті на проведення перевірок витрачаються більше матеріальних та фінансових ресурсів.

Таким чином, подальший розвиток малого підприємництва в Україні буде вирішальною мірою залежати від упорядкування нормативно-правової основи.

Іншим важливим напрямом є порядок реєстрації бізнесу, післяреєстраційних процедур, отримання численних дозволів на початок роботи МП. Зараз у багатьох регіонах України створено та працюють так звані «єдині» офіси, «єдині» вікна реєстрації підприємців. Завдяки цьому кількість регуляторних дій зросла в окремих регіонах у 30 разів. Слід зазначити, що регуляторна політика в у сфері підприємництва далеко недосконала. У відповідно до доручення Президента України перегляду підлягають 8417 регуляторних актів центральних органів влади.

Отже, нормативна база малого підприємництва має удосконалюватися у напрямку спрощення процедур реєстрації бізнесу, формування стимулюючих принципів для його успішного відання.

Для активізації діяльності малого бізнесу потребує подальшого вдосконалення також спрощена система оподаткування. У 2020 році цієї системі виповнилося 10 років, і вона багато в чому застаріла концептуально. Зокрема, слід виключити численні зловживання великого бізнесу спрощеною системою за рахунок його дроблення та невеликі фірми. [13]

Для цього необхідно забезпечити сплату єдиного податку з кожного робочого місця, що полегшить податкове адміністрування та виключити процедуру штучного роздування кількості засновників.

Зараз повсюдно великі власники подрібнюють бізнес між структурами, які самі й створюють. Крім того, вони хитрують здавати власну нерухомість в оренду, лізинг та ін. оподаткування бізнесу слід прив'язати не до певної суми, а до нерухомості, власності або основних засобів, роздробити які на дрібні структури набагато складніші. Доцільно також враховувати особливості сфери діяльності малого бізнесу. І тому необхідно диференціювати величину податку залежно від сфери діяльності [19, с.132] .

Оскільки спрощена система оподаткування малого підприємництва постійно критикується, а часто пропонується її взагалі скасувати, слід звернути увагу на досвід зарубіжних країн у наданні преференцій та підтримці малого та середнього бізнесу.

Малий та середній бізнес в Україні приносить 55 % валового внутрішнього продукту в економіку країни, при цьому якщо виділити лише малий бізнес, то це лише 16 % ВВП, тоді як у Європі цей показник вищий у два рази. Також варто відзначити низьку ефективність підприємств в Україні, іноді в 10 і більше разів за інших рівних параметрах.

Для України особливо актуально, переймаючи досвід європейських держав, сфокусуватися саме на розвитку малих та мікро-підприємствах, покращивши бізнес-клімат, щоб зробити вітчизняну продукцію більш конкурентоспроможною.

Очевидно, розвитку малого бізнесу перешкоджає низка проблем, ключовий перелік яких залишається невирішеним. Наприклад, малий бізнес в Україні, на відміну від країн ЄС, змушений сплачувати непропорційно високі податки та власники бізнесу називають це основною проблемою.

Недосконалі закони, які регулярно змінюються, іноді суперечать один одному. Державні програми підтримки нечисленні і часто неефективні. Інфраструктура також недосконала і багато важливих елементів, наприклад, орієнтованість на інновації – не розвинені. Малому бізнесу в Україні вкрай складно конкурувати з великим номенклатурним бізнесом за вище перерахованих не рівних умовах гри.

Аналітики GMK Center оцінили показники як критичні за часи незалежності. У цей же час частина фінансів українських підприємств пішла на модернізацію цехів, а відшкодувати бюджет не вдалося.

1.3 Аналіз реалізації стратегії розвитку МСП України

Прийнята Кабінетом Міністрів України в 2017 році Стратегія розвитку МСП, сформована за шістьма стратегічними напрямками, була приведена в дію разом з розробкою Плану заходів реалізації даної стратегії. Основними реалізованими кроками було вдосконалити нормативну базу, полегшити адміністрування податків та доступ до фінансування, сприяти експорту, підвищувати конкурентоспроможність, розвивати навички та інновацій серед МСП. Вище перераховані кроки стали чинником покращення середовища для розвитку МСП, які зараз складають 64,6% зайнятості та 52,8% доданої вартості в Україні. Що в свою чергу вплинуло на підняття України в міжнародних рейтингах, зокрема в Індексі економічної політики у сфері МСП 2020 ОЕСР та Doing Business 2020 Світового Банку.

Маючи на меті, забезпечити стабільність реформ та отримати максимальну ефективність у звіті відображено моніторинг процесу впровадження стратегії крізь призму оцінки досягнень та недоліків політики, аналізу ключових показників ефективності та сформування рекомендацій.

За для утворення комфортного середовища для розвитку МСП було покращено інформаційну підтримку МСП, а саме, забезпечено наявність онлайн-ресурсів та необхідних даних. Також були покращені умови ліцензування діяльності бізнесу, спрощено процес ліквідації та забезпечено МСП доступом до державних закупівель та налагоджено діалог між приватним та державним секторами. Було відмічено прогрес на основі ключових показників ефективності, які застосовувалися для аналізу

інституційної бази та умов роботи МСП. Були застосовані заходи для спрощення доступу до фінансування через небанківські та комерційні установи.

Оцінка коефіцієнтів ефективності вказує на неоднозначний результат з відносно низькими ставками за позики в іноземній валюті та високими ставками у національній, а також скорочення кількості векселів та облігацій, отриманих від небанківських установ.

Для налагодження системи адміністрування податків було вдосконалено механізм відшкодування податків на додану вартість для МСП шляхом автоматизації цього процесу. Для запобігання несвоєчасних платежів уряд використовує систему електронних закупівель, і в той же час розробляє законодавчу базу для уникнення затримок платежів. Також уряд працює над розробкою законопроекту для забезпечення гнучкості трудового ринку. Коефіцієнти ефективності вказують на поліпшення ситуацію в цьому напрямку, базуючись на скороченні показників неофіційного працевлаштування та збільшенні податкових надходжень.

Спостерігаються успіхи України у питанні розвитку культури та сприянні отримання навиків розвиваючи програми підтримки стартапів, проводячи експортні операції і формуючи відповідальну поведінку.

Однак варто, зосередити додаткову увагу на підтримці соціального підприємництва, забезпеченні безперервного навчання та підвищенні рівня фінансової грамотності. КПЕ свідчить про збільшення кількості жінок у підприємстві та питаннях навчання і вищої освіти.

Задля заохочення експорту та інтернаціоналізації продуктів та послуг Україна намагається вдосконалити законодавчу базу, довести її до відповідних стандартів ЄС. Зокрема були створені Експортно-кредитне агентство, Раду з міжнародної торгівлі та Офіс із просування експорту.

Задля сприяння розвитку інновацій МСП та розвитку їх конкурентоспроможності Україна підвищила організаційний потенціал господарських організацій, забезпечила підтримку трансферів технологій та

знань, модернізувала існуючу інфраструктуру підтримки МСП, взявши участь у навчаннях Національного координаційного бюро, у програмі «Горизонт 2020» та інших програмах ЄС.

На основі даного звіту були сформовані наступні висновки:

- В першу чергу, Україні необхідно продовжувати зміцнювати свою інституційну базу задля покращення середовища для розвитку МСП. Продовжуючи спрощувати координацію між місцевими та центральними органами Координаційна Рада може стати необхідною платформою для діалогу між приватним та державним сектором. Також Україні необхідно постійно слідкувати за оцінкою регуляторного впливу на політику щодо МСП та моніторити дані про зняття з реєстрації ліквідованих підприємств.
- Наступним кроком значну увагу повинні зосередити на спрощенні доступу МСП до фінансування. Необхідно налагоджувати співпрацювання з нерезидентними партнерами для розширення програм доступу до фінансування та більших можливостей застосування схем гарантування кредитів, знову ж так за допомогою фінансової підтримки небанківськими установами, наприклад шляхом реформування факторингової бази. Водночас варто продовжувати підтримувати конкурентоспроможність банківського сектору, яка в довгостроковій перспективі буде критичним чинником забезпечення доступного фінансування МСП.
- Також, дуже важливо для України вживати додаткові заходи для розвитку культури підприємництва та розвитку навиків. Задля аналізу ставлення до бізнесу та підприємства, Україні варто приєднатися до Глобального моніторингу підприємництва, а також проводити аналіз поточної інноваційної діяльності, видатків на НДДКР та в цілому підтримки бізнесу.

На разі, аналізуючи поточні позиції України, можна засвідчити, що внаслідок пандемії, а саме безпосередньо через стримувальні заходи та соціальне дистанціювання МСП України зазнали досить серйозних негативних наслідків. Вищезгадані фактори призвели до серйозного скорочення попиту та пропозиції, що прямо вплинуло на скорочення обсягів

господарської діяльності. Що в свою чергу призвело до значного падіння доходів, зниженні обсягів виробництва, і багато кому загрожує серйозний дефіцит ліквідності. Сумісно з прийнятими короткотерміновими заходами підтримки в середньо/довгостроковій перспективі будуть необхідні конкретні стратегії: саме в контексті після кризового періоду відновленню МСП важливо сприяти спрощуючи доступ до фінансування, шляхом кредитних ліній чи гарантування позик, а також забезпечити гнучке регулювання та сприяти цифровій трансформації.

2 ЗНАЧЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТА ДІАГНОСТИКА ЙОГО СТАНУ

2.1 Роль малого бізнесу в економічному розвитку

Активізація структурної перебудови економіки, виконання ряду важливих функцій з диверсифікації та адаптації виробництва. Традиційно підприємці задають напрямок економічного зростання. Насамперед це стосується послуг, які надаються населенню: особистих, торговельних, туристичних, бізнес-послуг: консалтингових, маркетингових, інженерних тощо [25]. У зазначених галузях суб'єкти малого підприємництва заповнюють ніші, які не займають суб'єкти великого та середнього бізнесу. Це актуально як для іноземних, так і для національних суб'єктів малого бізнесу.

Світовий досвід [26] доводить високу ефективність малого бізнесу, яка досягається за рахунок спеціалізації, здатності виробляти необхідні ринку товари, задовольняти потреби в дефіцитних послугах, виготовляти продукцію на замовлення. Суб'єкти малого підприємництва повністю самостійні у здійсненні господарської діяльності, мають усі можливості для забезпечення управління виробництвом, постачанням та збутом на основі простих організаційних структур з мінімальною кількістю адміністративного персоналу [27].

Проте українські МСП характеризуються низькою ефективністю господарської діяльності, що підтверджують результати досліджень. При цьому вони характеризуються низьким показником продуктивності праці, що зумовлено низьким рівнем автоматизації та механізації виробничих процесів, а також невеликою часткою МСП, які використовують новітні технології; значна енергоємність (перевищення світових показників у 2,5–3 рази) та матеріаломісткість виробництва в Україні (перевищення світових показників у 2–2,5 рази).

Суб'єкти малого бізнесу в усьому світі характеризуються мобільністю, оскільки відсутність значних інвестицій дозволяє їм швидше реагувати на зміни кон'юнктури ринку та розвивати незатребувані сегменти [28]. Ця особливість зумовлена характером суб'єктів малого підприємництва та низькою загальною вартістю активів, що перебувають у їх розпорядженні.

Є багато доказів того, що громади, де домінують малий бізнес, соціально стабільні, активно залучені до виборчого процесу, приваблюють більше туристів до регіону та підтримують більше підприємств Bögenhold & Klinglmair. Ще одним позитивним моментом малого бізнесу є локальна концентрація коштів і, відповідно, зростання місцевих економічних показників. Як наслідок, відбувається зростання добробуту місцевого населення, кількості робочих місць та надходжень податків до бюджету.

Викладене свідчить про велике політичне значення малого бізнесу. Це актуально для багатьох розвинених країн, оскільки підприємці як соціальна група є основою середнього класу, найбільш представницького за чисельністю та такого, що виражає політичні уподобання значної частини населення.

В умовах сталого соціально-економічного та політичного розвитку суспільства суб'єктів малого підприємництва вирізняє відданість принципам демократії, політичної стабільності та економічної свободи. Найбільш активні вони тоді, коли виникає загроза власності, оскільки, на відміну від великих і середніх власників, для суб'єктів малого підприємництва їхнє майно здебільшого є основним джерелом існування та найважливішим засобом самозабезпечення.

Суб'єкти малого підприємництва України демонструють високу стійкість до адаптації до ринкових умов завдяки підвищенню складності та динамізму останнього. У країнах з розвинутою ринковою економікою МСП функціонують переважно в стабільному зовнішньому середовищі і менш пристосовані до його змін через відсутність досвіду адаптації.

Слід зазначити, що останнім часом в Україні відбулися позитивні зрушення у сфері визначення стратегічних пріоритетів національного малого

бізнесу, що має на меті забезпечити вихід на траєкторію сталого соціально-економічного розвитку не лише цієї прошарку суб'єктів господарювання, а й також економіка в цілому. Постановою КМУ від 24 травня 2017 р. № 504-р. затверджено «Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва в Україні до 2020 року» (Про затвердження Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020, яка розроблена з урахуванням основних положень чинного положення. [35])

Крім зазначених нормативно-правових актів, які послужили основою для розробки стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» з поправки (2012 р.), затверджені в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, також є правовою основою розвитку малого бізнесу.

Відправною точкою для розробки стратегії розвитку малого бізнесу може стати створення проектного офісу з розробки та реалізації стратегії — Центру розвитку малого бізнесу, який: координуватиме та підтримуватиме дії всіх інституцій, що займаються процесом стратегічного управління.

2.2 Діагностика стану та динаміки вітчизняного малого бізнесу

У більшості країн малий бізнес розглядається як рушійна сила та ключовий ресурс економічного зростання, але в Україні проблемам суб'єктів малого підприємництва досі не приділяється належної уваги, про що свідчить низький рівень ВВП, який створює малий бізнес (близько 16 %) (Уряд застосовує виважену політику стабілізації цін на продукти харчування (2021 р.)).

Слід зазначити, що частка малих і середніх підприємств (МСП) (агрегована статистика по Україні передбачає узагальнення інформації про

малі та середні підприємства) у доданій вартості за галузями коливається від 45 % до 100 %. Станом на 2019 рік найнижча частка МСП у доданій вартості відзначена у промисловості (45 %), а найвища — у сільському господарстві (97 %). У сільському господарстві значна частка МСП зумовлена специфікою агрохолдингів, більшість з яких зареєстровані як кілька товариств з обмеженою відповідальністю). Найбільша частка МСП у доданій вартості також відзначена у фінансовому та страховому секторах (98 %) та інших сферах (100 %) (Програма економічного стимулювання для подолання наслідків епідемії COVID-19 (2021)). [8]

Станом на кінець 2019 року в Україні налічувалося 1 922 978 малих підприємств, що відповідає 99,04 % усіх суб'єктів господарювання, зокрема 96,93 % були представлені мікропідприємствами (рис. 2.1.1). Однак у 2019 році кількість малих підприємств зменшилася на 11,06 % порівняно з 2010 роком. За аналізований період найменшу кількість малих підприємств відмічено у 2012 році – 1 578 878 підприємств, що на 27 % менше, ніж у 2010 році. [8]

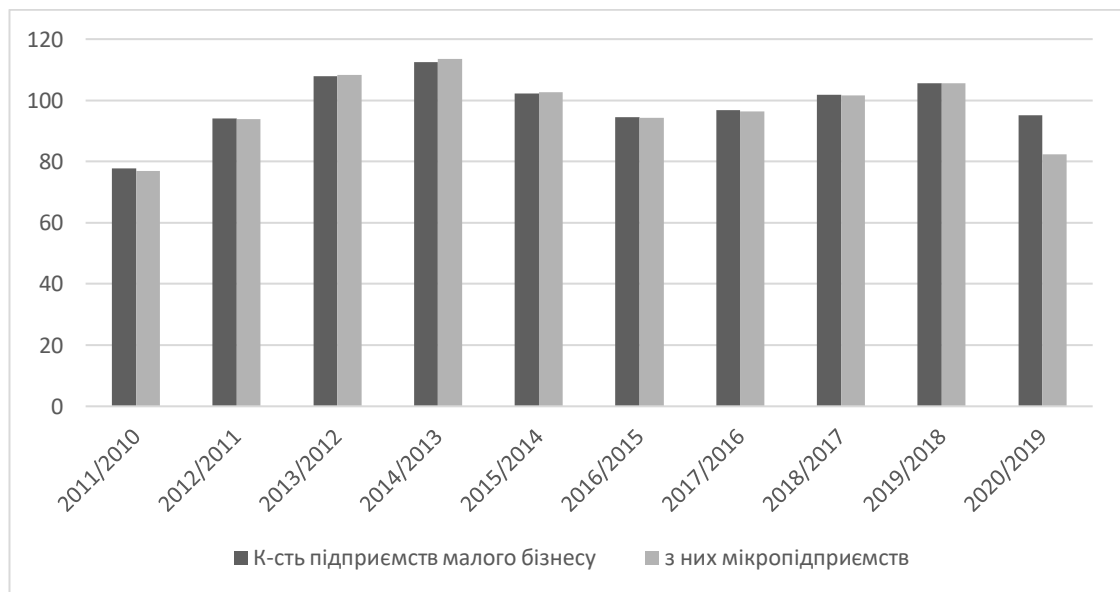

Рис. 2.1.1. Відносні темпи зростання кількості малих підприємств, у тому числі мікропідприємств в Україні за 2010–2020 рр., % [21]

Джерело: розрахунки автора за даними офіційного сайту Державної служби статистики України (2021)

Варто зазначити, що у 2019 році 81,16 % суб'єктів малого підприємництва здійснювали господарську діяльність без утворення юридичної особи, тобто обрали організаційно-правовою формою господарської діяльності фізичну особу-підприємця (ФОП) (рис. 2).

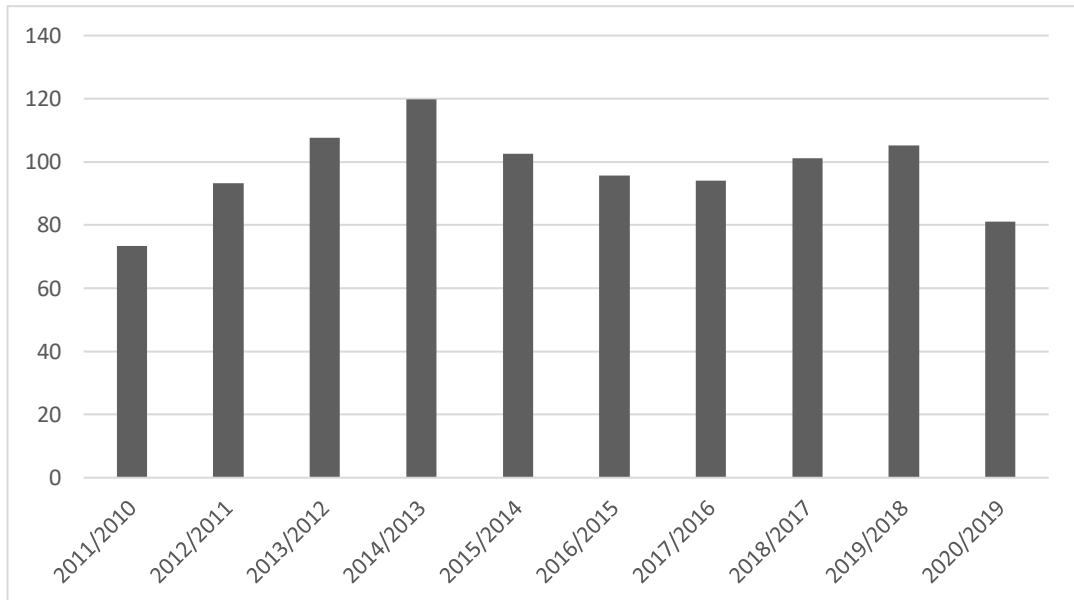

Рис. 2.2.2 Відносні темпи зростання кількості фізичних осіб-підприємців, суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010–2020 рр., % [21]

Джерело: авторські розрахунки за даними офіційного сайту Державної служби статистики України (2021)

При цьому кількість ФОП подібна до загальної кількості СБП. Їхня кількість за 10 років також зменшилася на 13,53 %. У 2019 році загальна кількість фізичних осіб-підприємців, суб'єктів малого підприємництва, в Україні становила 1 560 650 осіб (цей показник відповідає 80,4 % усіх суб'єктів підприємницької діяльності), зокрема 1 550 633 ФОП були представлені мікропідприємствами, що відповідає % від усіх ФОП. та 79,86 % від загальної кількості ССП. У 2019 році кількість фізичних осіб-підприємців, які займаються роздрібною та оптовою торгівлею (цей вид економічної діяльності є переважаючим у структурі ФОПів за видами економічної діяльності), становила 732 571 особа, що відповідає 47 % від загальної кількості ФОПів.

Однак обсяг реалізації продукції суб'єктами малого підприємництва та фізичними особами-підприємцями в країні у 2019 році був незначним і становив 858 337 498,2 тис. грн., що відповідає 8,16 % від загального обсягу реалізованої продукції всіма суб'єктами господарювання України. Слід зазначити, що частка продукції, реалізованої ФОПами та МСП, у період з 2010 по 2020 рр. коливалася в межах 4,8 % (у 2011 р.)–8,16 % (у 2019 р.), демонструючи тенденцію зростання та досягаючи максимального значення за 10 років у останній звітний період.

Фізичні підприємці забезпечують робочими місцями понад 2,5 млн осіб на рік. Станом на 2020 рік кількість зайнятих у ФОП – 2 573 183 особи, у тому числі 1 280 252 особи – фізичними особами-підприємцями, які займаються оптовою та роздрібною торгівлею, що становило 49,8 % усіх зайнятих у ФОП – ПП.

Протягом 2010–2020 рр. кількість МСП-юридичних осіб (малі підприємства та мікропідприємства) майже не змінилася щодо базового показника 2010 р. У 2020 р. кількість малих підприємств зменшилась на 1,01 %, а мікропідприємств — на 1,04 % порівняно з базовим показником (рис. 2.2.3).

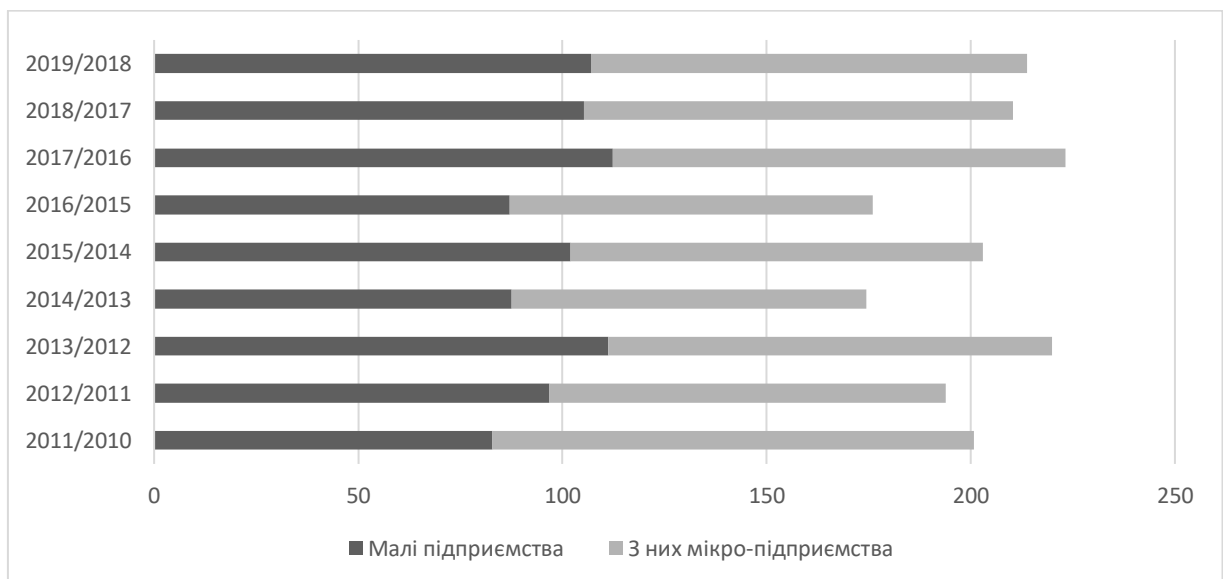

Рис. 2.2.3 - Відносний темп зростання кількості підприємств малого бізнесу-юридичних осіб в Україні за 2010–2019 рр., %

Джерело: розрахунки автора на основі даних офіційного сайту Державної служби статистики України (2021 р.)

При цьому за останні чотири роки з 2016 по 2020 рр. кількість мікропідприємств-юридичних осіб зросла на 65,69 тис., або на 26,5 % на фоні незначного збільшення їх частки у кількості малих підприємств порівняно з таким самим показником 2016 року. Зазначимо, що у 2019 році частка мікропідприємств у кількості малих підприємств (86,5 %) майже досягла максимального показника за десятиліття, який був відзначений у 2015 році. Станом на 2020 рік в Україні частка мікропідприємств у загальній кількості юридичних осіб становила 82,34 %, що на 1,5 % більше, ніж у 2016 році. Відповідно, у 2020 році частка малих підприємств у загальній кількості юридичних осіб становила 95,2 %, що лише на 0,16 % більше, ніж у 2016 р. Наведені дані свідчать про відносну стабільність структури МСП-юридичних осіб в Україні протягом 2016–2020 рр. із незначним зміщенням пріоритетів на користь мікропідприємств. Така тенденція пояснюється об'єктивними перевагами започаткування та організації діяльності мікропідприємства.

Чисельність працівників суб'єктів малого підприємництва має тенденцію до зменшення протягом останнього десятиліття. Найвищий показник офіційної зайнятості в суб'єктах малого підприємництва – 4958,6 тис. осіб – зафіксований у 2010 році. Найнижчий показник зайнятості в суб'єктах малого підприємництва відзначався у 2015 році і з того часу дещо зріс [9].

Загалом показник 2020 року знаходиться на рівні 87,1% від показника 2010 року, що пов'язано не лише з реальним зниженням зайнятості в суб'єктах малого підприємництва, а й із неформальною зайнятістю частини персоналу. За період з 2010 по 2020 роки кількість працівників у МСП зменшилася до 4 958 609 осіб. За даними Міжнародної організації праці Світового банку, рівень неформальної зайнятості в Україні становить від 2 до 4,7 мільйонів осіб. Фактично це від 14 до 33% офіційно зайнятих.

В Україні суб'єкти малого підприємництва є заниженим резервом зростання зайнятості як за рахунок збільшення кількості самозайнятих осіб, так і за рахунок створюваних ними робочих місць. Важливо, що кількість найманих працівників у МСП за останні 10 років зменшилась і в 2020 році склала 85,6 % від величини 2010 року, що відповідає 2 595 848 особам. За роки дослідження також зменшилася кількість зайнятих працівників. Найнижче значення цей показник мав у 2015 р. Кількість зайнятих працівників на мікропідприємствах на кінець 2020 р. становила 87,4% від величини 2010 року.

Варто відзначити, що статистична інформація про суб'єктів малого підприємництва на сайті Державної служби статистики України з 2018 року не надається в повному обсязі. Більшість представлених даних стосується малих підприємств-юридичних осіб (малі підприємства та мікропідприємства), що зумовило специфіку інформаційного забезпечення, зокрема витрати на персонал, витрати на заробітну плату та внески на соціальну діяльність українських малих підприємств та мікропідприємств за 2018 рік.

Проведена діагностика стану та динаміки вітчизняного малого бізнесу підтвердила наявність негативних тенденцій, а саме: зменшення кількості суб'єктів малого підприємництва, у тому числі мікропідприємств, протягом 2010–2020 років; скорочення кількості фізичних осіб-підприємців-суб'єктів малого підприємництва протягом 2010–2020 років; нерівномірний розподіл суб'єктів малого підприємництва за регіонами станом на кінець 2020 року; викривлення структури суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності та обсягами реалізованої суб'єктами малого підприємництва продукції (товарів, послуг) на користь окремих видів економічної діяльності, у тому числі оптової та роздрібною торгівлі (близько 50 %) у 2020 році; скорочення чисельності зайнятих працівників суб'єктів малого підприємництва протягом 2010–2020 років; зростання рівня витрат суб'єктів малого підприємництва в Україні протягом 2010–2020 років; наявність у 2020 році 26,7 % збиткових малих підприємств та 27,9 %

мікропідприємств від їх загальної кількості; нижче середнього рівня рентабельність операційної та всієї іншої діяльності малих підприємств протягом 2017–2019 років; збиткова економічна діяльність малих підприємств протягом 2010–2017 рр. та мікропідприємств протягом 2010–2018 рр.; майже вдвічі нижчі темпи приросту власного капіталу малих підприємств порівняно з приростом власного капіталу великих підприємств в Україні у 2020 році [18].

Малий бізнес відіграє ключову роль в економіці країни, і в той же час найбільше страждає від впливу негативних факторів, зокрема, від кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Внаслідок обмежень, встановлених під час карантину, мали місце такі негативні наслідки: деякі галузі не змогли нормально функціонувати через заборону ведення бізнесу; обмеження руху ускладнили матеріально-технічне забезпечення працівників; падіння доходів населення. Станом на 27 травня 2020 року за період карантину валова додана вартість МСП у готельно-ресторанному бізнесі та у сфері освіти та культури знизилася більш ніж на 90 %, а в оптовій та роздрібній торгівлі та у сфері забезпечення професійних та адміністративних послуг — на 45 %. Зайнятість у секторах малого та середнього підприємництва знизилася на 4–41 % (найбільше зниження зайнятості відбулося в готельно-ресторанному бізнесі).

За даними Державної фіскальної служби, у деяких галузях сума сплачених податків зменшилася на 40–80 %. Найбільші втрати за сумою податків відзначені в оптовій, роздрібній торгівлі та промисловості, а за часткою неотриманих податків — у освіті та культурі (–77 %) та готельно-ресторанному бізнесі (–81 %) Державна служба статистики України (2021)). Слід зазначити, що внаслідок економічного спаду в усьому світі через коронавірусну хворобу національні суб'єкти малого бізнесу мають обмежені можливості збуту, що негативно позначається на їх господарській діяльності.

2.3 Аналіз стану інноваційного розвитку українського бізнесу та підприємництва за допомогою індексу інноваційного розвитку (ГІІ)

Глобалізація вносить фундаментальні зміни як в ефективність функціонування всієї економічної системи, так і окремих національних економік. Без сумніву, вплив глобалізації на окремі країни має позитивні, так і негативні наслідки. Позитивний вплив глобалізації пов'язаний з удосконаленням конкурентних відносин, з удосконаленням систем управління як на мікро-, так і на макро- та глобальному рівнях, динамічним розвитком прогресивних технологій та їх негайним поширенням у глобальному просторі тощо. Водночас, глобалізація замість прогнозованого вирівнювання цін на фактори виробництва, прибутків, життєвого рівня і, відповідно, досягнення автоматичної економічної гармонії на усіх континентах і між усіма країнами, призводить до дедалі більшої поляризації рівня доходів у різних країнах.

Все більше стає очевидніше, що світ ділиться на дві групи: одні країни використовують переваги, які надає глобалізація, примножують своє багатство, розширюючи свій вплив на глобальну економічну систему не тільки в економічній, але й у політичній сферах; інші – стають дедалі біднішими, ризикуючи взагалі припинити своє існування. Сьогодні перед Україною також постала дилема: перетворитися у бідну аграрну державу зі слабким внутрішнім ринком, нестабільною соціальнополітичною ситуацією, високим рівнем безробіттям, значною диференціацією населення за доходами та скороченням його чисельності чи, навпаки, максимально зосередити усі ресурси, резерви і зусилля на підвищенні конкурентоспроможності економіки, збереженні власної економічної індивідуальності, скориставшись перевагами глобалізації.

Україна посідає 49-е місце серед 132 економік, включених до ДІІ 2021 року [36].

Глобальний інноваційний індекс (ГІІ) ранжує світові економіки відповідно до їх інноваційних можливостей. ГІІ, що складається з приблизно 80 показників, згрупованих за входами та виходами інновацій, спрямований на те, щоб охопити багатовимірні аспекти інновацій.

У наступній таблиці показано рейтинги України за останні три роки, при цьому зазначено, що доступність даних та зміни у структурі моделі ГІІ впливають на річні порівняння рейтингів ГІІ. Статистичний довірчий інтервал для рейтингу України в ДІІ 2021 перебуває між 43 та 53 рангами.

Таблиця 2.1 - Рейтинги по Україні (2019–2021) [36].

	ГІІ	Вклад інновацій	Результати інновацій
2021	49	76	37
2020	45	71	37
2019	47	82	36

- У 2021 році Україна матиме кращі результати щодо інноваційних продуктів, ніж щодо вкладених інновацій.
- Цього року Україна посідає 76-те місце за вкладом інновацій, що нижче, ніж минулого року, але вище, ніж у 2019 році.
- За результатами інноваційної діяльності Україна посідає 37 місце. Ця позиція така сама, як і минулого року, але нижча, ніж у 2019 році.

Україна посідає 3-є місце серед 34 країн із рівнем доходу нижче середнього та 32 місце серед 39 економік Європи.

У таблиці 2.2 наведено огляд сильних та слабких сторін України за ГІІ 2021 року.

Незначне покращення нашої країни у певні періоди у позиції в рейтингу, як правило, зумовлювалося меншою кількістю країн, що брали участь у дослідженні. Тим часом, значення індексу ГІІ переважної більшості країн пострадянського простору, які входять до рейтингу, значно підвищилось.

Таблиця 2.2 – Сильні та слабкі сторони України [36].

Сильні сторони			Слабкі сторони		
Код	Назва індикатора	Ранг	Код	Назва індикатора	Ранг
2.1.2	Державне фінансування / учень, середня освіта, % ВВП / шапка	7	1.1.1	Політична та операційна стабільність	123
2.1.5	Співвідношення учнів та вчителів, середнє	7	1.3.2	Легкість дозволу неплатоспроможності	117
2.2.1	Зарахування до вищих навчальних закладів, % брутто	18	2.3.3	Глобальні корпоративні інвестори в НДДКР, топ-3, млн дол.	41
5.1.5	Жінки, що працюють з вченими ступенями, %	2	3.2	Загальна інфраструктура	124
6.1.3	Корисні моделі за походженням / млрд ВВП у доларах за ПКС	1	3.2.3	Валове накопичення капіталу, % ВВП	125
6.2.3	Витрати на програмне забезпечення, % ВВП	17	3.3.1	ВВП на одиницю використання енергії	120
6.3.4	Експорт послуг ІКТ, % від загального обсягу торгівлі	9	4.1.3	Валові кредити мікрофінансування, % ВВП	79
7.1.1	Товарні знаки за походженням / млрд дол. США за ПКС ВВП	10	4.2	Інвестиції	120
7.1.3	Промислові зразки за походженням / млрд ВВП у доларах за ПКС	15	4.2.2	Ринкова капіталізація, % ВВП	73
7.3.4	Створення мобільних додатків / млрд ВВП у дол. США з ПКС	17	4.2.4	Одержувачі венчурного капіталу, угод / млрд ВВП у доларах за ПКС	93
			5.2.4	Спільні підприємства / стратегічні альянси / млрд ВВП у доларах за ПКС	116
			7.2.2	Національні художні фільми / млн. естради. 15–69	97

На міхуровій діаграмі нижче показано взаємозв'язок між рівнями доходів (ВВП на душу населення) та результатами інноваційної діяльності (індекс ГІІ). Лінія тренду показує очікувану ефективність інновацій відповідно до рівня доходу. Країни, що виходять за межі лінії тренду, демонструють кращі результати, ніж очіувалося, а країни, що знаходяться нижче, – нижче за очікування. По відношенню до ВВП показники України вищі за очікування для рівня її розвитку.

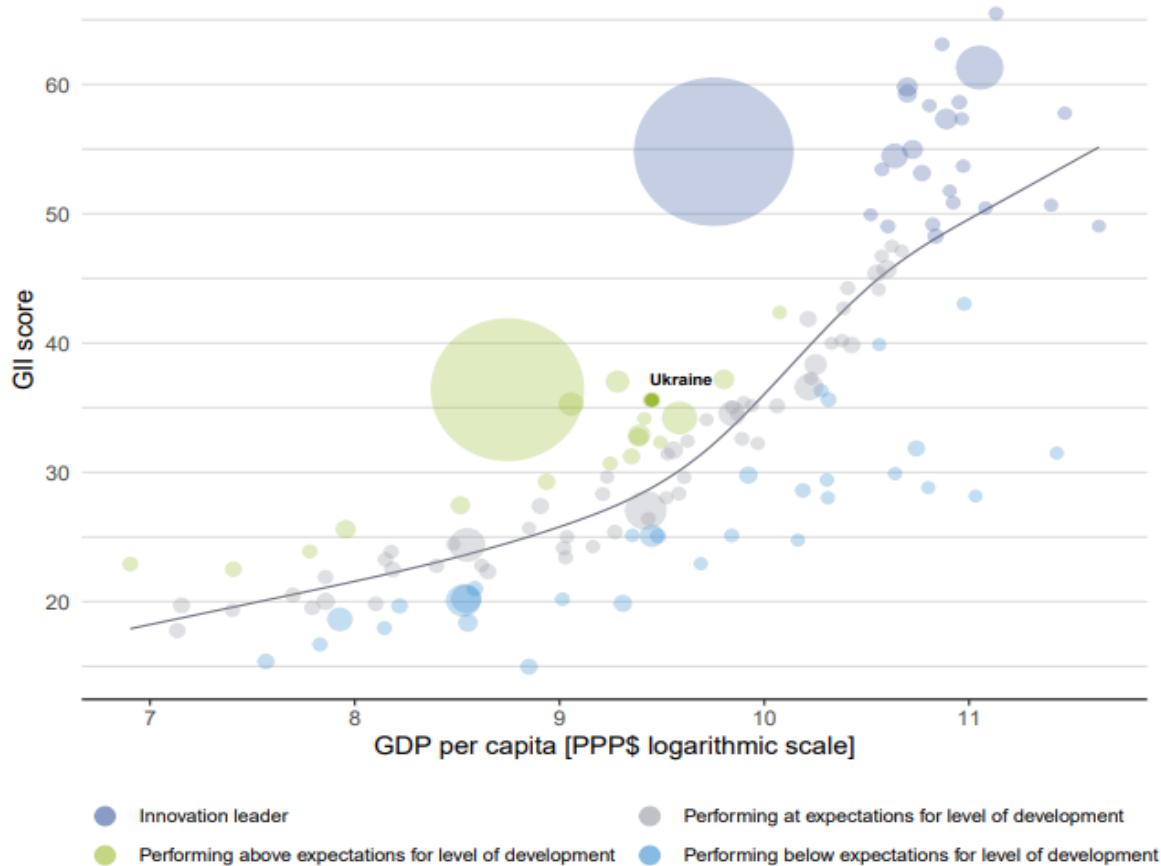

Рис. 2.3.1 - Позитивний взаємозв'язок між інноваціями та розвитком [36].

На наведеній нижче діаграмі показано взаємозв'язок між вкладеннями інновацій та результатами інновацій. Економія вище риси ефективно переводить дорогі інвестиції в інновації у більшу кількість продукції вищої якості.

Україна виробляє більше інноваційної продукції, порівняно з її рівнем інвестицій в інновації.

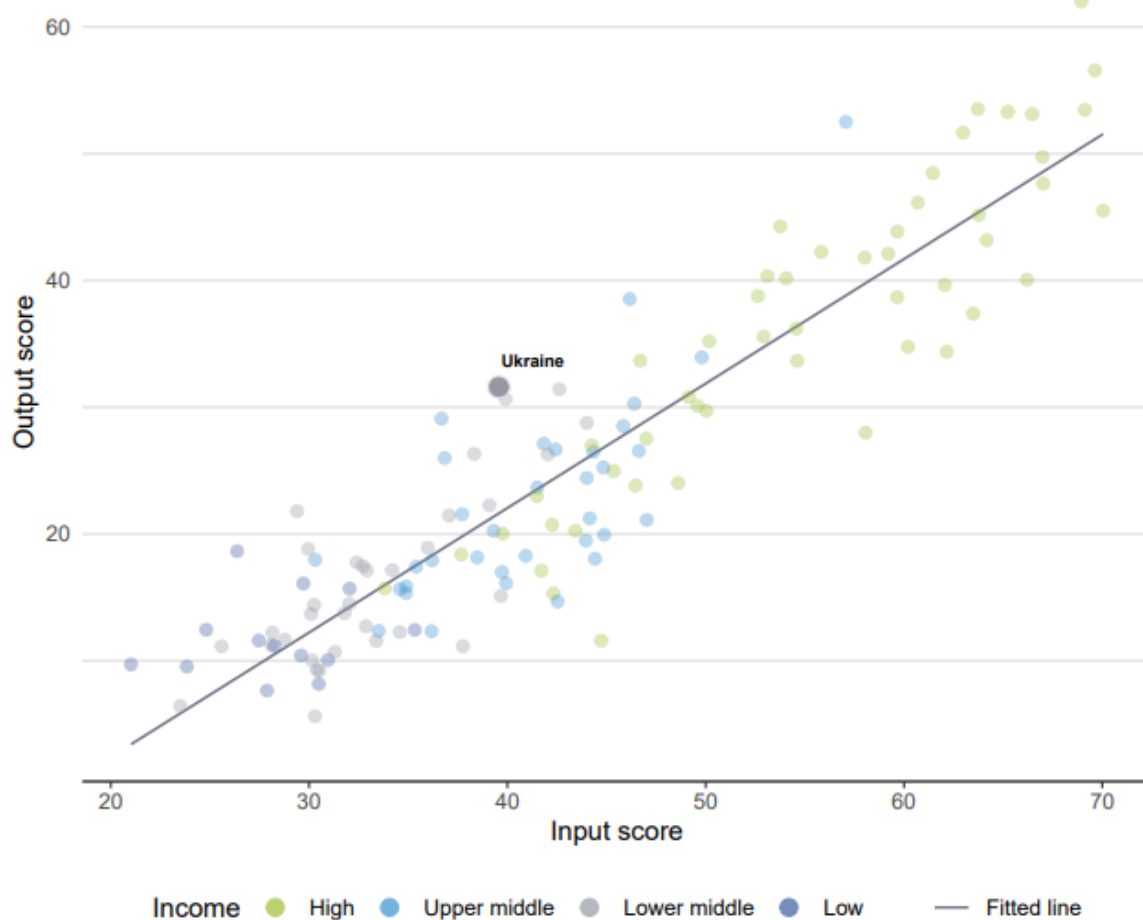

Рис. 2.3.2 – Інноваційний внесок у продуктивність [36].

Україна показує найкращі результати в галузі знань та технологій, а її найслабші результати – в Інфраструктурі.

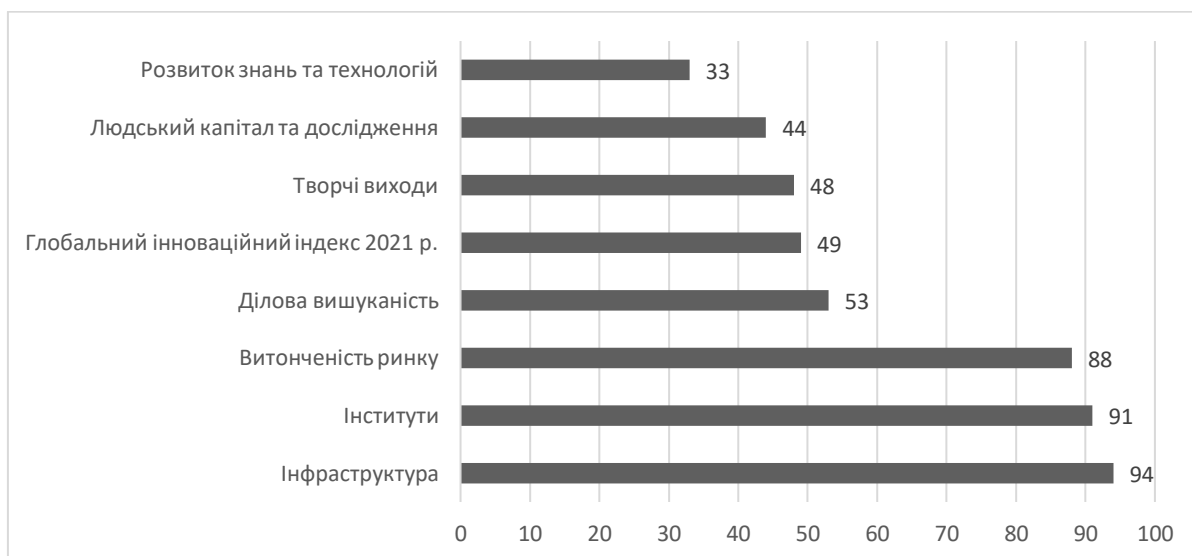

Рис. 2.3.3 Основні піляри глобального індексу інновацій [36].

Водночас за рядом окремих показників індексу Україна перебуває на вищих місцях. Це зокрема формування знань та технологій (33) та розвиток вищої освіти (27).

Непогано у нас з онлайн-креативністю (45), дослідженнями та розвитком (58), а також торгівлею, конкуренцією та масштабами ринку (44).

Водночас Україні є куди прагнути у питаннях регулятивного (78), політичного(101) та бізнес середовищах (104), загальної інфраструктури (124) та екологічної стійкості (106)

В загальному рейтингу на першому місці цього року автори доповіді поставили Швейцарію. За нею слідують Швеція, США, Великобританія, Корея та Нідерланди.

Крім того, рік тому Україна увійшла до ТОП-3 із 29 інноваційних економік країн із групи з нижнім середнім доходом (до 6000 доларів), розмістившись між В'єтнамом та Індією.

На превеликий жаль, Україна не потрапила до рейтингу – Світовий індекс промислової конкурентоспроможності. Рейтинг, що відображає рівень конкурентоспроможності країни і визначає можливі зміни в перспективі, і розробляється кожного року компанією «Deloitte» сумісно з Радою з конкурентоспроможності США, яка включає сорок країн світу.

Аналізуючи даний рейтинг можна сказати, що важливу роль у розвитку глобальної економіки продовжує відігравати промислове виробництво. Глобальний ландшафт виробництва більшості країн, з розвиненою економікою фактично формують високотехнологічні галузі, які в свою чергу можуть надавати чіткі стратегії для підтримки та досягненні конкурентоспроможності. В роботі увага зосереджена на 6 основних країнах: Німеччина, Японія, США, Китай Південна Корея та Індія, на яких сумарно припадає 60% глобального промислового виробництва в розрізі ВВП, що свідчить про вагомий вплив цих країн на глобальні тенденції виробництва промисловості.

На жаль, Україна за роки незалежності майже втратила весь свій промисловий потенціал. Хоча, використовуючи і модернізуючи його до вимог, що змінюються з часом, цей потенціал міг забезпечити пристойний рівень конкурентоспроможності.

Україна втратила потенційні переваги в авіаційній, космічній, навіть в деяких секторах хімічної промисловості та інших видах машинобудування. В країні відзначається низький темп зростання промисловості та неефективна структура промислового виробництва, що робить багато галузей вразливими до проблем та обмежень на внутрішньому та зовнішніх ринках. Про що, свідчить падіння частки промисловості в структурі валової доданої вартості до 29,2% у 2020 році.

Отже, Україні негайно вкрай необхідно сформуванню реальну програму шляхів підвищення конкурентоспроможності економіки України, на базі заходів, що будуть спрямовані на відродження промисловості та розвитку сфери послуг.

Держава поставити на меті наступні завдання:

- створити нові промислові галузі на базі формування потужного науково-технічного та інноваційного потенціалу, що будуть здатні виробляти високотехнологічну, екологічно чисту та конкурентоспроможну продукцію, та забезпечити протекціоністський захід, відновити вітчизняне машинобудування
- Продовжувати розвивати цифрові та ІТ-технологій. На сьогодні це не просто конкурентна перевага, це вже необхідна вимога сучасності, адже формування стійких та взаємопов'язаних глобальних виробничо-комерційних зав'язків в сумісності з цифровою революцією відкривають нові можливості для зрівняння конкуренції МСП з великими компаніями;
- В подальшому продовжувати поліпшувати якість ділового клімату, оскільки саме якістю національного ділового клімату визначається спроможність вітчизняного виробництва утримувати конкурентні

позиції на міжнародних ринках та диверсифікувати експорт в географічному та товарному вимірах;

- Зберегти темп зростання агропромислового сектору, але брати до уваги питання виробництва екологічно чистої, органічної продукції;
- Створювати сприятливі умови для повернення в Україну, інтелектуальної робочої сили, що за останні часи мігрували за кордон. Отримані ними досвід та знання можуть стати потужним важелем розвитку МСП.

3. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ШЛЯХІВ ПОКРАЩЕННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1 Актуальність розвитку малого бізнесу в Україні

Досвід багатьох країн світу показує, що малий бізнес слід розглядати як драйвер економічного зростання. Ефективний розвиток малого бізнесу створює передумови для вирішення проблеми зайнятості та забезпечення добробуту населення. Однак, діяльність і розвиток малого бізнесу більш вразливі до впливу непередбачуваних ринкових загроз, ніж суб'єкти великого та середнього бізнесу.

Усе це, а також найбільш значна (понад 99 % в Україні станом на 2020 р.) частка малих підприємців у структурі суб'єктів господарювання національної економіки визначають актуальність розробки методичних основ та науково обґрунтованих інструментів ефективного впровадження малого підприємництва, програми розвитку бізнесу на всіх рівнях управління з урахуванням країнової, регіональної чи галузевої мінливості ринкових умов ведення бізнесу.

У 2020 році в Україні налічувалося понад 1,8 мільйона суб'єктів малого бізнесу (з них майже 19% – юридичні особи), які створили 16% ВВП. 49 % усіх робочих місць в країні створено суб'єктами малого підприємництва. Проте за останні десять років зайнятість у малому бізнесі скоротилася майже на 16 %, що також було викликано відсутністю виваженої науково обґрунтованої стратегії розвитку малого бізнесу та реальних практичних заходів щодо цього розвитку.

Зазначені негативні тенденції та орієнтація української продукції малого бізнесу переважно на внутрішній ринок, незважаючи на нові можливості та виклики, пов'язані з глобалізацією 4.0, прискореним розвитком та використанням у бізнесі інформаційно-комп'ютерних технологій, штучного інтелекту тощо, вимагають розвитку не лише нових концептуальних підходів

в теорії підприємництва, а й практичні рекомендації, реалізація яких покращить управління потенціалом малого бізнесу в Україні, сприятиме активізації інноваційної діяльності малих підприємців у процесі розбудови національної економіки.

Про актуальність розвитку малого бізнесу в Україні свідчить не лише необхідність підвищення рівня ВВП, створюваного національними суб'єктами малого підприємництва, а й низька позиція України в міжнародних рейтингах: 54 місце (станом на 2021 рік) у світовому рейтингу конкурентоспроможності; одне з останніх місць в Європі та займає 129 позицію із 162 у рейтингу економічної свободи; 165 місце піднявшись з 181 позиції у рейтингу податкового навантаження; 117 місце із 180 у рейтингу сприйняття корупції; 44 позиція з 203 у рейтингу глобалізації; 49 позиція з 129 у глобальному рейтингу інновацій; і 64-е місце з 190 у рейтингу ведення бізнесу. Покращення цих рейтингових позицій, а також зниження рівня безробіття в Україні, який у 2021 році становив 10,5 %, сприяти поступальному розвитку та ефективній діяльності суб'єктів малого підприємництва, на які важко розраховувати за відсутності та/або низької ефективності реалізації державних, регіональних та недержавних програм та заходів для малого підприємництва.

3.2 Рекомендації та шляхи подолання проблем малого та середнього бізнесу в Україні

Малий та середній бізнес в Україні приносить 55% валового внутрішнього продукту в економіку країни, при цьому якщо виділити лише малий бізнес, то це — лише 16% ВВП, тоді як у Європі цей показник вищий у два рази. Також варто відзначити низьку ефективність підприємств в Україні, іноді в 10 і більше разів за інших рівних параметрів [21].

Для України особливо актуально, переймаючи досвід європейських держав, сфокусуватися саме на розвитку малих та мікро-підприємств, покращивши бізнес-клімат, щоб зробити вітчизняну продукцію більш конкурентоспроможною.

Очевидно, що розвитку малого бізнесу перешкоджає низка проблем, ключовий перелік яких залишається невирішеним. Наприклад, малий бізнес в Україні, на відміну від країн ЄС, змушений сплачувати непропорційно високі податки і власники бізнесу називають це основною проблемою. Також додають складності та недосконалі закони, які регулярно змінюються, іноді суперечать один одному. Державні програми підтримки нечисленні і часто неефективні. Інфраструктура також недосконала і багато важливих елементів, наприклад, орієнтовані інновації – не розвинені. Малому бізнесу в Україні дуже складно конкурувати з великим номенклатурним бізнесом за перерахованих вище нерівних умов гри.

У країнах ЄС малий бізнес є опорою для середнього класу та надійним джерелом наповнення державних бюджетів.

Так, згідно з даними Євростату, одна з найсильніших та економічно успішних країн ЄС – Німеччина також є лідером за показниками розвитку малого бізнесу, а саме: чисельність персоналу, працевлаштованого у малому та середньому бізнесі та загальний оборот компаній. За таким кількісним показником як «чисельності компаній» – першість належить Італії (3,7 млн. компаній), яка випереджає Німеччину (2,4 млн.) більш ніж у півтора рази. У трійку лідерів за цим критерієм входить і Франція, Великобританія демонструє більший оборот за меншої кількості компаній[22].

Важливу роль показники країн ЄС надають особливості національних економік. Наприклад, європейськими лідерами з обороту малого та середнього бізнесу у видобутку корисних копалин є Італія (багато невеликих родовищ, часто вироблених та нерентабельних для великої промисловості) та Норвегія (нафта, газ, поліметали). Великобританія – лідер з обороту малого та середнього бізнесу у будівельній галузі, і навіть у високотехнологічних

галузях: інформаційні і телекомунікаційні послуги, послуги у сфері досліджень, і розробок [24]. Очевидно, що для України таким напрямком може стати агробізнес, а також підприємства торгівлі, мікровиробництво та будівництво, аналогічно структурному розподілу частки підприємств малого бізнесу в більшості країн ЄС.

Досвід розвитку малого бізнесу в країнах ЄС показує, що

Важливою умовою успіху є підтримка держави, яка можлива у різних формах, наприклад, шляхом стимулювання виробництва стратегічних видів продукції, надання податкових канікул, доступного банківського кредитування, створення інформаційно-консультативних центрів, адаптивної системи страхування. Колосальну роль грає реально чинне законодавство, розробка та реалізація конкретних та якісних комплексних програм підтримки.

Безперечно, комплексний підхід підтримки малого бізнесу має базуватися на ряді векторів:

- фінансово-кредитному,
- нормативно-правовому,
- інформаційно-технічному,
- організаційному,
- підтримці зовнішньоекономічної діяльності,
- кадровому забезпеченні бізнесу та ін.

Досвід запровадження програм підтримки малого бізнесу в країнах ЄС говорить про раціональність інвестицій, насамперед у нові проекти. Уряди країн не прагнуть «реанімувати» з кризи раніше створені бізнеси, хоча очевидно, що в умовах турбулентного зовнішнього середовища створення бізнесу «з нуля» це вкрай складний процес. В Україні ще складніші умови та нестандартним змінним фактором може бути навіть законодавче поле, що стримує представників малого бізнесу України у прогнозах та поведінці на ринку.

За даними ООН, загалом, на малих та середніх підприємствах задіяно 50% трудового населення світу та виробляється від 30 до 60% національного

продукту, залежно від країни, а проблема зайнятості дуже гостро стоїть в Україні [23]. Працездатне населення обирає трудову міграцію, що негативно позначається на економіці, але парадоксальним є зростання кількості незакритих вакансій роботодавцями України на тлі рівня безробіття, що завмерло. Очевидно, що малий бізнес, як дуже гнучкий, адаптивний, відкритий до багатьох змін може сприяти вирішенню цієї проблеми в нашій країні.

Довгостроковими проектами мають стати інвестиції в ринкову інфраструктуру та розвиток венчурного підприємництва.

Також основними завданнями задля покращення економіки Української держави і суспільства мають стати:

- створення нових промислових галузей на основі формування потужного інноваційного та науково-технічного потенціалу, здатних виробляти високотехнологічну, конкурентоспроможну й екологічно чисту продукцію, а також їх протекціоністський захист; реанімування деяких сфер вітчизняного машинобудування (вагонобудування, кораблебудування, авіобудування сільськогосподарського машинобудування), космічної галузі тощо [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, 47,48,49,51,52,55,56,57] ;
- розвиток цифрових та ІТ-технологій. Сьогодні ІТ-інфраструктура та цифрова грамотність перестають бути конкурентною перевагою, а стають вимогою часу. Цифрова революція та формування стійких та тісно взаємопов'язаних глобальних виробничо-комерційних зв'язків створюють можливості для вирівнювання конкуренції малих і середніх підприємств з великими компаніями [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**,39,44,45,53,54] ;
- подальше поліпшення якості ділового клімату, оскільки спроможність вітчизняних товаровиробників утримувати власні позиції на міжнародних ринках, диверсифікувати експорт в товарному та

географічному вимірах визначається якістю національного ділового клімату **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]** ;

- збереження темпів зростання агропромислового виробництва, але зі зміщенням акцентів з виробництва сировини на виробництво екологічно чистих, органічних продуктів харчування, біологічно активних добавок та інших продуктів з високою доданою вартістю **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]** ;
- створення сприятливих умов для повернення в Україну «мізків», які раніше емігрували за кордон. Їхні знання і досвід стануть потужним важелем розвитку підприємництва тощо **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]** .

Для реалізації цих програм мають бути залучені не так кошти державного бюджету, як можливості приватного капіталу за підтримки держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що малий бізнес не ізольований від загальної економічної системи, а є її невід'ємною частиною, яка органічно впроваджена в сучасну господарську практику. Саме малий бізнес сприяє формуванню ринку в результаті відродження закритих і створення нових виробництв, освоєння матеріальних і нематеріальних ресурсів, розширення сфери інновацій.

Дослідження розвитку вітчизняного малого бізнесу в динаміці за останні 10 років, яке базується на офіційній статистичній інформації, довело наявність негативних тенденцій, а саме: зменшення кількості малих підприємств та мікропідприємств, зменшення кількості фізичних осіб-підприємців-МСП, викривлення структури МСП за видами економічної діяльності та обсягами реалізованої продукції, скорочення чисельності зайнятих та найманих працівників у МСП, збільшення частки витрат ССП у загальних витратах суб'єктів господарювання, загальне від'ємне сальдо фінансового результату МСП тощо.

Дослідження розвитку малого підприємництва на основі статистичної інформації, аналізу фінансового та майнового стану МСП, вибіркового авторських досліджень та спостережень дозволили визначити особливості національного малого бізнесу: тенденцію до активізації структурної перебудови економіки, функції диверсифікації та адаптація виробництва; низька ефективність господарської діяльності, зростання якої можна досягти шляхом спеціалізації; мобільність, швидке реагування на зміни ринкової ситуації; особливе ставлення до трудового процесу; здатність і бажання до інновацій; наявність необхідних організаторських здібностей; соціальна спрямованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за 2015 рік. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Otsinka-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-regioniv-za-2015-r.-prezentatsiyi-materiali2.pdf>
2. Куликов В., Латышева Г., Николаев А. Образование финансово-промышленных групп. Российский экономический журнал. 1994. № 1. С. 16–22.
3. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ : Знання, КОО, 2005. 302 с.
4. Галан Н. І. Державна підтримка малого та середнього бізнесу: досвід розвинених країн : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2007. 188 с.
5. Кузнєцова А. Я, Возняк Г. В., Дубовик О. В., Тувакова Н. В. Фінансове стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу в Україні : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2006. 367 с.
6. Вікіпедія – Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
7. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 році. URL: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>
8. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_kp_ed_u.htm
9. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва – 2015 : стат. зб. / за ред. М. С. Кузнєцової. Київ : Державна служба статистики України, 2016. 513 с.

10. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва – 2016: стат. зб. / за ред. М. С. Кузнецової. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 623 с.
11. Annual report on european SMEs 2012/2013. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2013/annual-report-smes-2013_en.pdf
12. Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm
13. Варналій З. С., Сизоненко В. О. Основи підприємницької діяльності : підручник. Київ : Знання України, 2003. 404 с.
14. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2013 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_kzp_ed_u.htm
15. Формування чистого прибутку (збитку) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_sv_0315_u.htm
16. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fn_ed_vsm/fn_ed_vsm_u/fn_ed_vsm_u_14.htm
17. Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_14_u.htm
18. Квартальний моніторинг перешкод у розвитку МСП. Інформаційний бюлетень. 31.07.2017 р. Вип. 6. URL: https://www.slideshare.net/IER_Kyiv/6-78531749

19. Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015–2016 роки. Київ : Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. 20 с.
20. Індекс політики в сфері МСП: країни Східного партнерства, 2012 рік – Хід реалізації Акта ЄС про малий бізнес / Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Програма з підвищення конкурентоспроможності країн Євразії. URL: http://ufpp.gov.ua/content/PDF/stranu_vostochnogo_partnersta_2012_ru.pdf
21. Сайт Державної служби статистики України. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/kap/kap_u/kap_u14.htm.
22. KeyfiguresonEurope: Statisticalbooks – 2018 / Офіційний сайт Євростат URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9309359/KS-EI18-001-EN-N.pdf/0b8d8b94-541d-4d0c-b6a4-31a1f9939a75>
23. База даних Світового банку / Офіційний сайт Світового банку URL: <http://data.worldbank.org/indicator/>
24. База даних Євростат / Офіційний сайт Євростат URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
25. Martínez A, C., Puentes, E., & Ruiz-Tagle, J. (2018). The effects of micro-entrepreneurship programs on labor market performance: experimental evidence from Chile. *American Economic Journal: Applied Economics*, 10(2), 101-24. Retrieved from: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/app.20150245>
26. Sohns, F., & Diez, J. R. (2018). Explaining micro entrepreneurship in rural Vietnam - a multilevel analysis. *Small Business Economics*, 50(1), 219-237. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-017-9886-2>
27. Halim, M. A. S. A., Zakaria, Z., Hamid, A. C., & Khalid, M. K. A. (2014). Fostering micro-entrepreneurship as panacea to poverty eradication in the Malaysian economy: A conceptual perception. *Asian Social Science*, 10(13), 287.

28. Mondal, W. I., & Jimenez, L. (2015). Teaching Entrepreneurship And Micro-Entrepreneurship: An International Perspective. *Journal of International Education Research (JIER)*, 11(3), 189-196. Retrieved from: <https://www.clutejournals.com/index.php/JIER/article/view/9370>
29. Филюк Г. М. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ [Електронний ресурс] / Г. М. Филюк // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/10/tezi.pdf>.
30. Galvão, A. R., Mascarenhas, C., Marques, C. S., Braga, V., & Ferreira, M. (2020). Mentoring entrepreneurship in a rural territory—A qualitative exploration of an entrepreneurship program for rural areas. *Journal of Rural Studies*, 78, 314-324. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0743016719312100>
31. Senapati, A. K., & Ojha, K. (2019). Socio-economic Empowerment of Women Through Micro-entrepreneurship: Evidence from Odisha, India. *International Journal of Rural Management*, 15(2), 159-184. Retrieved from: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0973005219866588>
32. Ahsan, M. (2020). Entrepreneurship and ethics in the sharing economy: A critical perspective. *Journal of Business Ethics*, 161(1), 19-33. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-018-3975-2>
33. Karlan, D., & Valdivia, M. (2011). Teaching entrepreneurship: Impact of business training on microfinance clients and institutions. *Review of Economics and Statistics*, 93(2), 510-527. Retrieved from: <https://direct.mit.edu/rest/article-abstract/93/2/510/58592/Teaching-Entrepreneurship-Impact-of-Business?redirectedFrom=fulltext>
34. Mmereki, D., Hovorka, A., & Gwebu, T. (2020). A gender analysis of micro-entrepreneurship in developing-transition countries: insights from Botswana. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 39(3), 395-429.

Retrieved from:

<https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJESB.2020.104986>

35. Моніторинг реалізації Стратегії розвитку МСП України на 2017-2020 роки [Електронний ресурс] // OECD. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://sme.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Monitoring_the_Implementation_of_Ukraine-s_SME_Development_Strategy_uk.pdf.
36. The Global Innovation Index 2021 [Електронний ресурс] // WIPO. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf
37. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>
38. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>
39. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисильова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні. Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>
40. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>
41. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія

- «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22
https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf
42. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>
43. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
44. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>
45. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
46. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
47. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>
48. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O.(2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274
<https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>
49. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying

- Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>
50. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. *Mechanism of economic regulation*. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>
51. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>
52. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>
53. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>
54. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>
55. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. *International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics,*

Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – RudaŚląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidium 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

56. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // Journal of Environmental Management and Tourism. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>
57. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E.(2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. J. International Journal of Global Environmental Issues, 19(1-3), P. 129–142
<https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 - Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2020 році.[8]

	Код за КВЕ Д-2010	Усього, од.	У тому числі							
			великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
			Од.	у % до заг. к-сті	Од.	у % до заг. к-сті	Од.	у % до заг. к-сті	Од.	у % до заг. к-сті
Усього		373822	512	0,1	17602	4,7	355708	95,2	307871	82,4
у тому числі										
сільське, лісове та рибне господарство	A	49452	36	0,1	2134	4,3	47282	95,6	42042	85,0
промисловість	B+C+D+E	47806	243	0,5	4918	10,3	42645	89,2	33079	69,2
будівництво	F	31633	14	0,1	921	2,9	30698	97,0	25756	81,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	98369	160	0,1	3120	3,2	95089	96,7	84327	85,7
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	17584	28	0,2	1112	6,3	16444	93,5	13433	76,4

Продовження таблиці Таблиця А.1

тимчасове розміщення й організація харчування	I	7697	1	0,0	242	3,2	7454	96,8	6327	82,2
інформація та телекомуні-кації	J	16054	8	0,0	348	2,2	15698	97,8	13912	86,7
фінансова та страхова діяльність	K	4093	8	0,2	303	7,4	3782	92,4	3219	78,6
операції з нерухомим майном	L	36798	2	0,0	372	1,0	36424	99,0	33741	91,7
професійна, наукова та технічна діяльність	M	29810	7	0,0	563	1,9	29240	98,1	26862	90,1
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслугову-вання	N	18837	2	0,0	832	4,4	18003	95,6	15041	79,8
освіта	P	2741	–	–	48	1,8	2693	98,2	2299	83,9
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	7407	1	0,0	2550	34,4	4856	65,6	3043	41,1
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	2335	2	0,1	100	4,3	2233	95,6	1928	82,6
надання інших видів послуг	S	3206	–	–	39	1,2	3167	98,8	2862	89,3